

Astrid Lindgren
Memorial Award

Läsguide till

Guldkompassen
av Philip Pullman

Om läsguiden

Skriven av Agneta Edwards (publicerad augusti 2011), jurymedlem i ALMA 2002–2011.

Om författaren

Philip Pullman, född 1946, arbetade som lärare i Oxford när han genom att återberätta sagor och sätta upp pjäser tillsammans eleverna upptäckte sitt rätta kall: att hitta på historier. Pullman har sedan 1982, då hans första bok för barn och unga, *Count Karlstein* (svensk titel: *Spökryttaren*, 2003) kom ut, skrivit i de flesta genrer: deckarthrillers, skräckgotik, realistiska ungdomsromaner och sagoinfluerade berättelser för yngre läsare som *Råttpojken* (2000, originaltitel: *I was a rat*).

Pullmans verk har ett muntligt drag som tillsammans med humor, språklig vighet och ett sceniskt berättande gör dem tacksamma att högläsa och dramatisera. Ofta är det starka flickor i huvudrollen, som Sally Lockhart i *Rubinen i dimman* (1989), Lila i *Fyrverkerimakarens dotter* (2000) och så Lyra, hjältinnan i det verk som gjort Philip Pullman världskänd, *Den mörka materian* (originaltitel: *His dark materials*).

Ett signifikant drag i Pullmans författarskap är den litterära leken; han alluderar, parodierar och parafraserar världslitteraturen, bl. a. Charles Dickens, Don Quijote, Sherlock Holmes, *Trollkarlen från Oz* och brittisk folklöre.

Framträdande är också hans politiska engagemang – t ex i brandtal för offentliga bibliotek - och hans "anti-klerikala" hållning. Philip Pullman återkommer ständigt, i debatter och i sina verk, till frågor om Gud, religionen och kyrkan, och om överhetens övergrepp på individen – han är en djupt humanistisk författare.

Om verket

Den mörka materian är en trilogi bestående av *Guldkompassen* (1997, originaltitel: *Northern lights*), *Den skarpa eggen* (1998, originaltitel: *The subtle knife*) och *Bärnstenssikaren* (2001, originaltitel: *The amber spyglass*).

Philip Pullman har kallats fantasygenrens förnyare för sitt originella sätt att arbeta med dess klassiska beståndsdelar, som främmande världar, magiska föremål och en (vanligtvis föräldralös) hjälte som genom ett, för vederbörande initialt fördolt, uppdrag går från barnets egocentricitet och oskuldssfullhet till att se sin plats i ett större sammanhang – sitt öde om man så vill.

Själv vill Pullman hellre tala om *Den mörka materian* som science fantasies och framhåller det realistiska i berättelsen. I sitt världsbygge arbetar författaren utifrån naturvetenskapliga fakta om mörk materia, svarta hål, och föreställningar om parallella världar. Till det läggs filosofiska, moraliska och andliga reflektioner. *Den mörka materian* är på ett plan en inlaga i Pullmans ifrågasättande av auktoriteter, inte minst kyrkans maktfullkomlighet. Det är också en omskrivning av historien om Eva och arvsyndens, det verk som Pullman särskilt alluderar på är John Miltons *Paradise lost*.

Denna komplexitet och det intellektuella tankegodset gör trilogin, som djupnar och mörknar i de senare delarna, utmanande. Men som översta berättelselager bjuder Philip Pullman på en oupphörligt spännande historia med engagerande gestalter som rör sig genom tre olika världar.

Första boken, *Guldkompassen*, utspelas helt i hjältinnan Lyras värld, med start på Jordan College i Oxford i en obestämd, möjligen historisk, tid. Världen är mycket lik vår egen men med små skevningar, en lagom "annorlundahet", till skillnad från klassisk fantasy som t ex *Sagan om ringen* eller Harry Potters magiska värld.

Lyra har växt upp på Jordan, placerad där av sin farbror Lord Asriel när hennes föräldrar dog. Hon lever ett fritt liv och beskrivs som mer vild än tam. Lyras vänskap med Roger, son till en av tjänarna, och hennes starka lojalitet är en av grundstenarna i intrigen; över hela landet försvinner barn spårlöst och det ryktas att de kidnappas för något hemskt syfte. När även Roger försvinner bestämmer sig Lyra för att lösa mysteriet och hitta sin kamrat.

Första raden i *Guldkompassen* kastar oss rakt in i handlingen: "Lyra och hennes daimon smög fram genom den allt mörkare Matsalen och var noga med att hålla sig till ena sidan, utom synhåll från köket." Förutom att omedelbart få bilden av en nyfiken, modig flicka möter vi en obekant varelse, Lyras daimon Pantalaimon.

En *daimon* [uttalas som det svenska "demon"] är en personifikation i djurskepnad av dess människas inre. Före barnets pubertet ändrar daimonen i Pullmans version skepnad efter behov, medan vuxnas daimoner har en fast form som speglar en väsentlig del av bärarens personlighet.

Som idé är daimonerna besläktade med totemdjur från t ex indiansk mytologi, men hos Pullman fungerar de mer som en själslig aspekt. De växlar mellan intuitiva reaktioner, då daimonen visar känslor som människan döljer eller förtränger, och att fungera som ett förnuftigt överjag. Människa och daimon förenas av starka mentala band, känner varandras smärta och kan, såvitt man vet, inte leva separerade. Vad består detta band av? Forskarna i Lyras värld söker svaret på den frågan genom att utföra experiment på barn och deras daimoner. Kyrkan har sina skäl att intressera sig för resultatet av den forskningen och andra, som den mäktige Lord Asriel och den vackra, mystiska Mrs Coulter, involverar sig på egna grunder; önskan om makt, drömmar om revolutionerande upptäckter – allt bidrar till en tät väv av händelser där enskildas beslut och personliga bevekelsegrunder får avgörande betydelser.

I sökandet efter Roger dras Lyra in i det farliga spelet och blir både bricka och katalysator. Hon och läsaren tas med på en resa till Svalbard där Lyra får bundsförvanter i den magnifika pansarbjörnen Iorek Byrnison och häxan Serafina Pekkala, och där sanningen om hennes ursprung avslöjas. Den yttre, drivande handlingen i *Guldkompassen* får här sin upplösning, men i bokens sista rad tar Lyra steget över till en annan värld – en effektiv cliff-hanger till nästa del i trilogin – för att söka svar på vad Stoft är, den mystiska materia som förefaller vara kärnan i alla händelser.

De följande delarna utspelas i flera parallella universum. I *Den skarpa eggen* möter Lyra pojken Will, vars värld förefaller vara helt vår egen, här och nu, och tillsammans fortsätter de mot den svidande sorgliga, men ofrånkomliga, upplösningen i *Bärnstenskikaren*. *Den mörka materian* är också en utvecklingsroman, där Lyra kommer till klarhet om sig själv och om världen.

Den mörka materian har blivit dramatiserad för brittisk radio och satts upp som pjäs ett flertal gånger, och *Guldkompassen* är filmad med James Bond-skådespelaren Daniel Craig som Lord Asriel och Nicole Kidman som Mrs Coulter. På svenska finns hela trilogin inläst på CD av Lena Nyman.

Att fundera på

När Philip Pullman får frågan om hur hans egen daimon skulle se ut om han hade en, brukar han svara att det nog skulle vara en skata, eftersom han älskar att stjäla (!) - till sina berättelser alltså.

Vilken form tror du att Pantaleimon kommer att få när Lyra börjar bli vuxen? Vilka egenskaper är starka hos henne och vilket djur skulle kunna representera det? Svaret kommer i en av de senare delarna!

Om du själv hade en daimon, vilken form skulle den ha?

Iorek Byrnison ger Lyra namnet Silvertunga – varför det?

Lyra är en hjältinna som kan jämföras med andra barnhjältar från sagor och fantasy, t ex Astrid Lindgrens Mio och JRR Tolkiens Bilbo. För att hjälpa eleverna att hitta likheter kan man starta med att diskutera Pippi Långstrump – har hon och Lyra något gemensamt?

Den värld som Lyra vandrar in i när *Guldkompassen* slutar, hur tror du att den ser ut? Vad kommer att hända henne där? Ta gärna hjälp av titlarna på de kommande böckerna, *Den skarpa eggen* och *Bärnstenssikaren* – vad kan de tänkas handla om?

Finns det några instrument i vår tid och värld som liknar *alethiometern*?

(Idéerna bakom) det som händer barnen i *Guldkompassen*, kan du se några paralleller till vår nutida värld?

Ge ett exempel på hur Pullmans politiska/religiösa ställningstaganden visar sig i *Guldkompassen*.

Läs mer om Philip Pullman

www.philip-pullman.com

Författare & illustratörer för barn och ungdom, Del 7, Maria Gripfelt Philip Pullman, BTJ Förlag, 2001.

His Dark Materials Illuminated, Critical Essays on Philip Pullman's Trilogy. Edited by Millicent Lenz with Carole Scott, Landscapes of Childhood, Wayne State University Press, 2005.

Vill du veta mer?

På alma.se hittar du mycket mer information, både om Philip Pullman och alla andra pristagare. Där finns även fler läsguider till böcker för olika åldrar.

Dela med dig

Vill du dela med dig av hur ni har arbetat med boken? Maila oss gärna på litteraturpris@alma.se så kan vi berätta om det på alma.se och i sociala medier. Tillsammans bygger vi en kunskaps- och inspirationsbank!

Om Astrid Lindgren Memorial Award

Att få en läsupplevelse är att drabbas av en särskild kraft. En kraft som kan vidga världar, erövra språk, utmana tankar, låta fantasin vandra fritt. Astrid Lindgren Memorial Award (ALMA) instiftades 2002 av Sveriges regering för att värna barnens rätt till bra berättelser. Prissumman på fem miljoner svenska kronor gör priset till världens största i sitt slag. Det visar hur viktig ungas läsning är, nu och i framtiden. Läs mer på alma.se

